

WILG & MAND

1993 - 1

WILG & MAND

Doelstellingen Stichting Wilg & Mand

- Nieuwe perspectieven zoeken en creëren voor het Nederlandse mandenmaatwerk binnen de potentiële afzetgebieden.
- Behoud van het veelzijdige vlechtvakmanschap: o.a. door het uitgeven van handboeken en het stimuleren van cursussen.
- Behoud van de vakkennis betreffende de griendteelt en bevordering van een goed evenwicht tussen vraag en aanbod.
- Het initiëren en begeleiden van onderzoek/studies binnen het wilg-en-mand vakgebied.
- Het via een speciaal fonds aanschaffen van materiaal met een historische waarde: vlechtwerk, gereedschappen, boeken e.d.
- Het interesseren van zoveel mogelijk Nederlanders (incl. de overheid) voor de activiteiten van de Stichting Wilg & Mand.

Minimumdonatie: f 20,- per jaar

Donateurs ontvangen de bulletins gratis

Stichtingsbestuur:

Voorzitter : H.P. Verboord
Secretaris : C. Tutein Nolthenius
Penningmeester: A.D. van 't Hoog
Leden : B. Braster, P. Craenen, B. van Halen en José Schilder

Bulletin-redactie:

A.D. van 't Hoog (tel. 05783-1346), G.M. Pot-van Regteren Altena,
C. Tutein Nolthenius.

Bijdragen voor het bulletin kunt u sturen naar het secretariaat.
Bij voorkeur getypt of in goed leesbaar handschrift.

Redactiesecretariaat, administratie en advertenties:

Van Heemstralaan 35, 6814 KB Arnhem, tel. 085-516507

Verzending bulletin:

W. van der Steeg te IJsselstein

Penningmeester Stichting Wilg & Mand, Veessen:

tel: 05783-1346 per 1-1-'93

Girorekening: 26 95 726

Bankrekening: 41 89 09 083, ABN-AMRO Bank, in Heerde

Informatie en administratie cursussen:

Mw. C.M. Kuipers-Zegers, Sarinkdijk 1, 7255 MS Hengelo (Gld)
tel. 05753-7481

Werkgroep Vaktaalonderzoek: voorlopig Mevrouw G.M. Pot-van
Regteren Altena, Gortersweg 14, 1871 CC Schoorl,
tel. 02209-1502

Werkgroep Mandenmuseum: J. Overes, Utrechtsestraat 18,
3401 CV IJsselstein, tel. 03408-87450

Werkgroep Cursussen: G. Rijken, Drieboomlaan 77, 1624 BC Hoorn,
tel. 02290-18295

Werkgroep Materiaalvoorziening: B. van Halen, Velddijksestraat
6627 KE Maasbommel, tel. 08876-2212

Uitgave: Wilg & Mand. Verschijnt viermaal per jaar.

Dertiende jaargang, 1993 nr. 1

VAN HET BESTUUR

WAARSCHUWING! Copyright.

Denktu eraan, overname uit ons bulletin is toegestaan mits bronvermelding. Echter op ons logo rust auteursrecht. Dat betekent dat dit niet zomaar veranderd en dan gebruikt mag worden. Ook foto's en tekeningen vallen hieronder.

Wilt u iets publiceren en daarbij zaken uit het bulletin gebruiken, neem dan even contact op met de redactie.

Cursussen

- Jan de Vos geeft in Kortenhoeve weer een tweedaagse mandenvlecht-cursus, op 12 en 13 maart a.s. Informatie bij Marian van Voorst van Brenk, tel.: 03461-3746.

- De zomercursussen in Arnhem in het Openluchtmuseum zijn van maandag 26 juli t/m 30 juli van 9.30-16.30 uur en maandag 16 augustus t/m 20 augustus, zelfde tijden.

De zomercursussen in Enkhuizen in het Zuiderzeemuseum zijn van maandag 2 augustus t/m 6 augustus van 9.30-16.30 uur, maandag 9 augustus t/m 13 augustus van 9.30-16.30 uur en maandag 16 augustus t/m 20 augustus van 9.30-16.30 uur.

De kosten per week zijn f 225,- (inclusief materialen)

- Komende zomer twee maal een cursus in Frankrijk. Voor de tweede week, n.l. van maandag 12 juli t/m 16 juli 1993, is in Viller (50 km Z.O. van Metz) nog plaats.

Opgeve voor bovengenoemde cursussen bij Mevrouw C.M. Kuijpers, Sarinkdijk 1, 7255 MS Hengelo, tel.: 05753-7481.

- Eigen initiatieven. We willen altijd proberen om als er 8 cursisten bij elkaar zijn te vinden die een werklocatie hebben gevonden om daar dan ook een cursusleider beschikbaar te krijgen voor een aantal dagen, eens per maand of enige dagen achtereenvolgend, voor een week- of weekendcursus. Als u hiervoor initiatief wilt nemen kunt u contact opnemen met Mevrouw C.M. Kuijpers (adres zie boven) die verder zal bemiddelen om tot een oplossing te komen.

DONATEURSDAG 1993

Wij denken alweer aan de organisatie van de volgende donateursdag. Deze is voorlopig gepland op zaterdag 25 september.

Hoewel wij wel ideeën hebben voor een lokatie en enkele onderwerpen, zouden we het toch leuk vinden als u eens met suggesties op de proppen kwam bij het bestuur. Frisse ideeën zijn altijd fijn en bovendien krijgen we dan ook weer eens wat indruk wat "men" de moeite vindt. Kent u een goede plaats (bijv. in het midden-zuiden van het land) met een bijeenkomst ruimte voor 100 man, bel dan snel één van de bestuursleden op en kom met uw voorstellen.

JAARVERSLAG VAN DE SECRETARIS OVER 1992

BESTUUR EN BESTUURSVERGADERINGEN

Het bestuur vergaderde vier maal. Vier bestuursleden, te weten Mevrouw G.M. Pot-van Regteren Altena, de heren P. van Dool en Ch. Vink en Mevrouw W. Wendrich, bedankten voor de functie. De eerste drie waren mede-oprichters van de stichting in 1980. De voorzitter vertrok helaas door meningsverschillen en daardoor kon geen goed afscheid van hem worden genomen.

De doelstelling het bestuur te verkleinen tot voorlopig 7 personen en de werkgroepen actiever te laten worden kon worden gerealiseerd. Als nieuwe bestuursleden werden, na nog al lange discussies op bestuursvergaderingen, Ben Braster en José Schilder gekozen.

DE WERGROEPEN

De werkgroep Vaktaalonderzoek kon nog steeds niet bijeenkomen voor een eerste instructiebijeenkomst. Het Meertens Instituut laat nog op zich wachten met de enquêteformulieren.

Het B.O.P.-project, na enkele vergaderingen omgedoopt tot Museum-werkgroep, vergaderde enkele keren, waarvan een maal samen met de werkgroep Cursussen. Er kwam een ontwerp voor een registratiekaart tot stand.

De werkgroep Cursussen kwam ook enkele keren bijeen en maakte enkele mandenbeschrijvingen.

De werkgroep Teelt en Materiaalvoorziening heeft zich nog niet duidelijk gevormd.

Ben Braster heeft als taak op zich genomen om vanuit het bestuur de werkgroepen te begeleiden in de verwachting er meer vaart in te brengen.

DONATEURS

Verdere toename van het aantal tot 545 per 1-1-'93 kwam er o.a. door nieuwe cursisten, maar ook doordat de naam van de stichting in twee nieuw uitgekomen boeken wordt genoemd.

Uiteraard bedankten er donateurs, maar de verhoging van de minimum-donatie van f 15,- naar f 20,-, na twaalf jaar hetzelfde te zijn geweest, lijkt geen ernstige gevolgen te hebben gehad op het bestand.

DONATEURSDAG

Dit jaar laat in het seizoen in het Openluchtmuseum te Enkhuizen gehouden was een groot succes. Met ruim 90 man werd een goed programma afgewerkt in een wat krappe ruimte. Het bezoek aan het museum (bepaald geen hoofddoel) kwam door de vele activiteiten in de knel. Zestien personen brachten zelf ontworpen boodschappen-manden mee voor de wedstrijd.

VLECHTCURSUSSEN

Deze blijven in de belangstelling. Zowel in de zomer (twee in Arnhem, twee in Enkhuizen en zelfs één in Frankrijk) als in de winter in Neschop, Heerde, Nederweert en Arnhem.

Een aantal korte 2-daagse cursussen vonden verspreid in het land plaats en wel in Harderwijk, Voorthuizen, Bergen (N.H.), Wilhelmina-oord, Maarssen en Loosdrecht.

BULLETIN

De gebruikelijke vier nummers met 71 pagina's en ruim 50 foto's en andere afbeeldingen kwamen uit. Het vierde in begin december.

Naast de verslagen en cursusaankondigingen ook verslagen van de donateursdag en de opening van het Limburgs Openluchtmuseum in Nederweert, een plaats waar voortaan vlechtcursussen worden gehouden.

Als belangrijke artikelen verschenen: de Oostduitse mandenmakerij, de geschiedenis van Lichtenfels, teen in de toekomst, opleidingsmogelijkheden in Lichtenfels, een mandenbeschrijving en een bijzonder kabinet. Verder enkele boekbesprekingen.

EXCURSIE NAAR EKSAARDE

Op 25 april werd met ruim 40 donateurs een zeer voldoening gevende excursie gehouden naar het gastvrije teenbedrijf van Ferdinand de Vos in Eksaarde (België). Velen kregen voor het eerst een indruk van wat er bij de teelt en het gebruiksgereed maken van de grondstof voor manden allemaal te pas komt.

PUBLICITEIT

Verschillende donateurs werkten mee aan publiciteit en demonstreerden op allerlei opendagen en milieumarkten.

BIBLIOTHEEK

Er wordt spaarzaam gebruik gemaakt van de uitleenmogelijkheid.

Aanwinsten:

Manden, door F. Hora Siccema, H. van Ommeren en P. Lemstra.

Kurver, door J.H. Munksgaard (Noors).

MUSEUMCOLLECTIE

Deze kon met een tiental manden worden uitgebreid doordat Rein Peelen via een lokaal huis-aan-huisblad een oproep deed voor oude manden. Dit bleek héél succesvol, mede omdat via particuliere giften van de manden ook meteen "het verhaal" van de historie van de mand meekwam. De expositieruimte in IJsselstein is nu te klein voor al ons materiaal.

EEN GERUITE VENSTERHORT? WAT IS DAT?

Bij de voorwerpen die een mandenmaker moest maken om in het gilde te worden opgenomen, kwam zéér vaak een "geruite hort", of "vensterhort" voor. Het is niet heel duidelijk wat hiermee bedoeld werd. Muggen zullen niet tegengehouden worden door een van wilgeteen gevlochten "horretje". Toch wijzen de namen op een ding dat in, of voor, of achter een raam geplaatst werd.

Hier volgen allereerst de benamingen, zoals ze in twee boedelinventarissen en in gildeordonnanties uit veertien Nederlandse steden voorkomen.

Uit boedelinventarissen:

- Een oudt hortgen voor de veynsters te setten (Alkmaar 1568).
- Een houte trali die men in de veynsters sedt (Enkhuizen 1568).

Uit gildeordonnanties:

- Een geruyte horde (Breda 1581).
- Een geruyte traly (Amsterdam 1586).
- Een geruytte tralij veecken (Amersfoort 1590).
- Een geruyde hort, sesse vitsschen hooge (Maastricht 1593).
- Een ruyte travalie van drie stucken (Zierikzee 1610).
- Een geruyte tralye (Leiden 1616).
- Een geruytede tralie (Kampen 1621).
- Een rond vensterherdt (Roermond 1628).
- Een dubbelt gevlochten vensterraem nae de gegeven mate (Alles in conformité der pourtraicten ofte figueren daervan geteyckent (Groningen 1632).
- Een geruyt hordeken, 2 voeten groot (Goes 1670).
- Een geruyte horde, vier voeten breed en 3 hoog (Gouda vóór 1679).
- Een geruyten hort van vier voeten in 't vierkant (Alkmaar 1683 en onveranderd overgenomen 1804).
- Een geruyte vlier, breed vijf voeten en hoog drie voeten, met seven vitsen daerin komende, en de lijst breed vier duymen, met een kimme daerdoor (Rotterdam 1720).
- Een geruyte traalij te weten vier voet breed en drie voet hoog (Leiden 1737).
- Een geruytte Hort van vijf Voeten lang en drie Voeten hoog (Haarlem 1750).

Er blijken verschillende dingen uit deze opsomming. Ten eerste dat de omschrijvingen in de loop van de jaren precieser werd, met aangegeven maten. Ten tweede dat de maten onderling nogal verschilden, zelfs komt één keer een rond "vensterherdt" voor. Verder bestonden er blijkbaar getekende voorbeelden (Groningen), maar jammer genoeg is daar niets van bewaard gebleven.

De proefstukken, meestal ook een wieg, soms een luiermant met deksel, vroegen het nodige aan vakmanschap en waren bovendien algemeen gebruikte voorwerpen. Hetzelfde zal voor de hortjes gegolden hebben. Ze zullen zuiver op maat, regelmatig gevlochten en bovendien volkomen vlak geweest moeten zijn. Maar hoe zagen ze er nu

precies uit? Van wiegen en luiermenden weten we dat vrij goed, doordat ze vaak, en meestal heel nauwkeurig, zijn afgebeeld, op schilderijen, tekeningen en prenten.

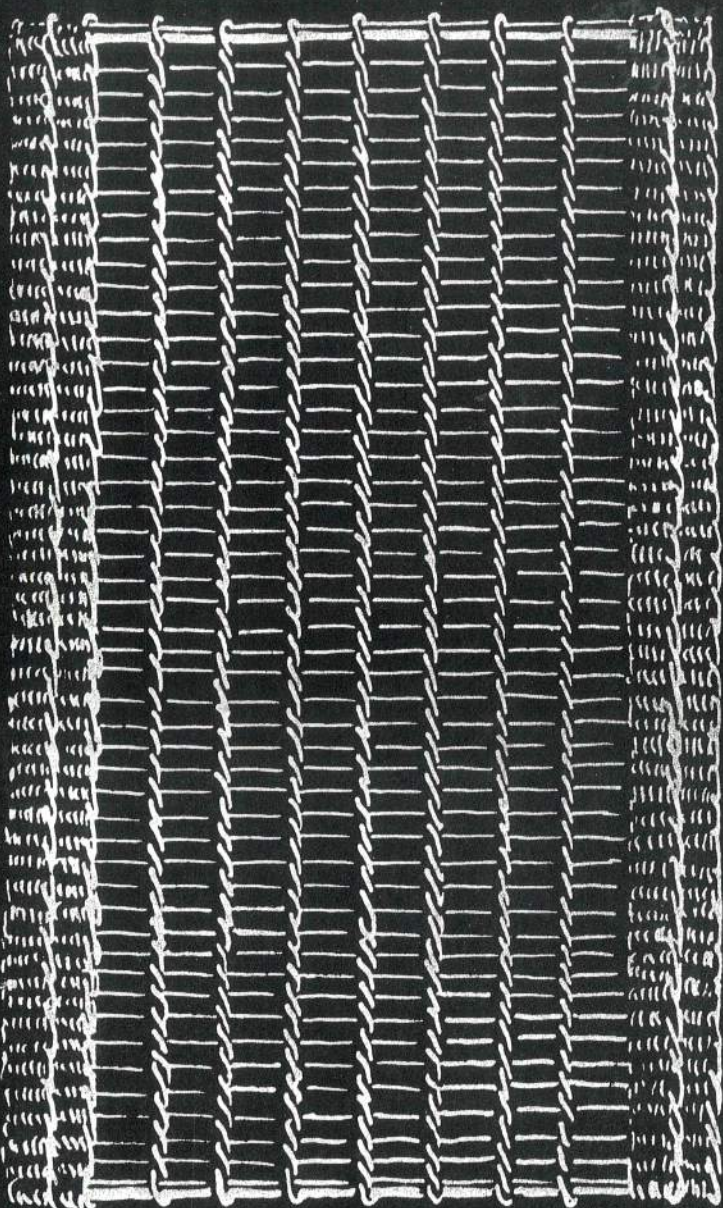
Aan de hand van de meest uitgebreide beschrijving (Rotterdam 1720) heb ik eerst een poging tot reconstructie gedaan (afb. 1 en 2). Wat werd er met "geruite" bedoeld? Schuine ruiten, met gekruiste staten, of recht, zoals ruitjespapier? Beide mogelijkheden probeerde ik in een tekening uit te werken (afb. 1 en 2). Het zoeken naar een afbeelding uit de 16de, 17de of 18de eeuw was echter jarenlang vergeefs. Ontelbaar zijn de schilderijen, tekeningen en prenten waarop ramen voorkomen, maar nergens was iets te vinden wat ook maar enigszins op een horretje leek.

De Heer Zantkuijl, kenner bij uitstek van het Nederlandse woonhuis in de loop der eeuwen ging i.d.t. meedenken en gaf zijn voorlopige opinie.

Afb. 3: Pieter de Hoogh Kaartspelers (76,2 x 66,1 cm)
Royal Collection. St. James's Palace, Londen

5 Rijnl. voeten = 1,54 m

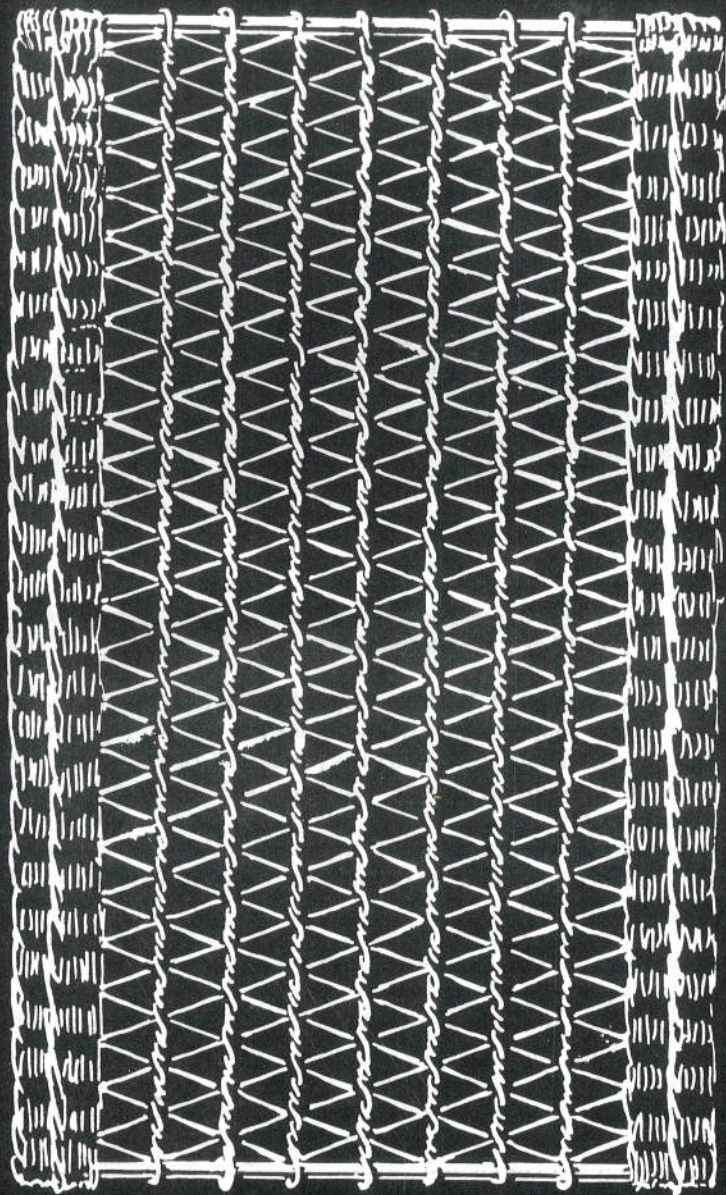

4 d.
↑

1:10

3
R.N.
= 0,925
m

5 Rijnl. voeten = 1,54 m

3
Rlx
= 0,925
m

1:10

4d

Afb. 4: Detail: de vensterhortjes vergroot

Enige jaren verstreken en toen verscheen in het tijdschrift Kunstwerk een afbeelding van een schilderij van Pieter de Hoogh (afb. 3 en 4), een interieur met kaartspelers, misschien een herberg voorstellende; en daarop meende ik voor het raam twee van die gevlochten horretjes te herkennen. Ze hebben een bovenrand die gelijkenis vertoont met de reconstructietekening naar de Rotterdamse beschrijving, er zijn twee fitsen te onderscheiden en het handvat lijkt ook duidelijk mandenmakerswerk. De staken staan dicht op elkaar (wat misschien zelfs insecten het binnenvliegen belet?). De afmetingen zouden 2 voet (ca 60 cm) in het vierkant kunnen zijn.

Waarvoor dienen ze nu? De ramen zijn gesloten; de hortjes hebben bovendien maar de halve hoogte daarvan, dienen dus niet om het binnenvliegen van vogels of vleermuizen te voorkomen. Eerder lijkt inkijk erdoor belemmerd te zijn, terwijl de dunne gordijnen mogelijk de zon moeten weren; men was in de 17de eeuw niet zo dol op veel zonlicht. De conclusie moet misschien zijn dat deze hortjes in allerlei maten hebben bestaan en gediend hebben om van alles te weren: het naar binnen gooien van rommel, naar binnen vliegen van vogels en andere dieren, en het naar binnen dringen van onbescheiden blikken of van zonlicht.

Het Woordenboek der Nederlandse Taal geeft als betekenis van het woord 'horde' o.a.: "een latwerk of traliën, vlechtwerk of gaas voorzien raampje, dat men voor de ramen of in een vensteropening zet tot bescherming van het glas, om inkijken te beletten, het inwerpen van vuil te beletten enz." Dat wijst op een veelsoortig gebruik, waarmee dan misschien ook de uiteenlopende maten verklaard zijn. Zantkuijl, opnieuw méédenkend, ziet de maten soms wel als kloppend met die van ramen: de kruiskozijnen, als op het afgebeelde schilderij: 2 x 2 voet breed; de latere schuiframen 4 of 5 voet breed. En dat ronde hort, misschien voor een rond kerkraam, dat teveel zon doorliet? Of misschien alleen maar als bewijs van het vakmanschap van de adspirant gildemeester, voor wie geen opgaaf te zwaar mocht zijn? Wie zal 't zeggen.

Tenslotte de "travalje van drie stukken" uit Zierikzee. Dit zou op nog een ander voorwerp kunnen slaan. Zantkuijl wees mij op het bestaan van uitstalplankjes voor winkelramen, die voorzien waren van een hekje aan voor- en zijkant, driedelig dus. Hij kent ze van afbeeldingen, vooral uit de 18de eeuw, en maakte er een schetsje van (afb. 5).

Nu kan ik alleen maar hopen op de ontdekking van méér afbeeldingen en beschrijvingen uit de 16de, 17de en 18de eeuw, die nog meer duidelijkheid verschaffen over het gebruik, de afmetingen en vooral de vlechtwijze(n) van deze voorwerpen.

Welke mandenmaker of welke cursist waagt zich eens aan een reconstructie?

M.P.

Afb. 5: Het hekje om een 'travalje'
(naar een schets door
Dr. H.J. Zantkuijl)

Bronnen:

G.A. in de genoemde steden: gildearchieven,
sub mandenmakers. R.G.P. deel 140 en 141

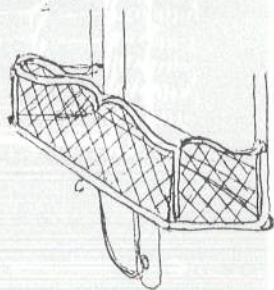
(Boedelinventarissen uit de 16de eeuw).

Brieven van Dr. H.J. Zantkuijl.

Kunstwerk, III-6, dec/jan 1992, blz 23.

Fotoverantwoording afb. 3 & 4:

© 1992 H.M. Queen Elizabeth II

MANDEN MET MATE(N)

II DE HALVE BUSHEL

Nu het zachtfruit is geoogst met de hoenderik uit de vorige beschrijving, dient het geveild te worden. Dit gebeurt in de bushel, een Engelse maat.

We zullen in deze beschrijving de halve bushel nader bekijken. Eerst laat ik hieronder volgen wat de firma Prinsen & Van Halder, mandenfabrikanten uit Haarsteeg, schreef aan Ir. W.D.J. Tuinzing (op diens verzoek) in september 1974.

- Hele bushel gemaakt van zware witte teen, liefst Duitse dot, om brede randen te krijgen. Maten van staak op staak gemeten, zoals bij ons vandaag nog wordt gemeten. Doorsnede $44\frac{1}{2}$ cm, hoog $28\frac{1}{2}$ cm.
- $\frac{1}{2}$ bushel, van zware witte teen. Ze moesten droog per pak van 8 stuks 14 kg wegen. Maten: doorsnede 38 cm, hoog $20\frac{1}{2}$ cm.
- $\frac{1}{4}$ bushel, gemaakt van lichtere teen, doorsnede $30\frac{1}{2}$ cm, hoog 18 cm.
- Rimpex. Dit waren $\frac{1}{4}$ bushels met inlopende nek. De maten: doorsnede $27\frac{1}{2}$ en $22\frac{1}{2}$ cm. Hoog $20\frac{1}{2}$ cm en $14\frac{1}{2}$ cm, bodemdoorsnede $27\frac{1}{2}$ cm.
- Verder platte $\frac{1}{2}$ bushels voor de Nederlandse kersenveilingen, bijv. Kesteren. Maten: doorsnede 38 cm, hoog 13 cm.

Van de diverse soorten bushels ging 95% naar Engeland. De Londense markten waren de grootste afnemers, zoals Covent Garden en Spitalfields Market. Angezien de firma's op deze markten groente en fruit voor een groot gedeelte in commissie verkochten is het moeilijk te zeggen waar deze manden werden gevuld, doch vrijwel zeker voor het grootste gedeelte in Kent (zie ook het vlechten van Ovale manden met teen van onze Stichting, pagina 112-114).

De $\frac{1}{2}$ bushel hieronder beschreven, staat in het Stedsmuseum te IJsselstein, waar onze collectie onderdak vindt. De bushel is afkomstig uit Aartswoud (N.H.) van Jan Zweet.

Bodem. Deze bestaat uit 6 stekken. De stekken worden in het midden wat afgeschalmd om de vlakheid van de bodem te bevorderen.

Het beslag wordt op de traditionele wijze gemaakt, onder de voet. Na het beslag is de bodem verder gepaard, waarbij het bodemhout steeds naast een stek met de voet wordt ingestoken, dus geen top aan top en voet aan voet.

De middenbodem, zonder staken, heeft een doorsnede van 35 cm. Er zijn 23 staken ingestoken, doorsnede 9-12 mm. Geen bodemkim, maar na het aanprikken en ombuigen een opzetkim van 2 x 4 twijgen, op twee plaatsen, tegenover elkaar, met de voet begonnen. Deze opzetkimmen vormen 2 ronden.

De wand bestaat uit 13 matjes van 2 en 3 twijgen, van binnen bijgelegd.

De totale hoogte van de bushel meet uitwendig 23 cm; geen kimmen onder de rand. De mand meet van staak tot staak op randhoogte $35\frac{1}{2}$ cm. De breedte van de rand is $5\frac{1}{2}$ cm.

De rand wordt gelegd met 8 staken hoog aan te prikken en 6 neer te leggen, d.w.z. achter 2 en voor 5. Er worden 8 staken afgepend.

Er wordt geen fruit meer geveild in bushels. Toch is deze lage mand erg in trek bij cursisten. Vandaar dat ik wat mogelijkheden wil aangeven om varianten te maken van deze lage mand.

In plaats van 6 stekken kan men kiezen voor 7 of 8 stekken, wat meer mogelijkheden geeft voor extra staken. De bodem wordt bij zoveel staken niet gemat, maar gepaard, hollands of frans geëerd. Voor zo'n bodem (frans eren) wordt het beslag vervolgd door 2 x 2 gepaarde twijgen, top aan top en voet aan voet. We eindigen met toppen.

Dan worden er zoveel twijgen uitgezocht als er stekeinden zijn, met een lengte van 1.20-1.40 cm, dus niet te zwaar. De toppen worden ingekort en de lengte van de twijgen gelijk gemaakt. Naast iedere stek wordt links ervan een top ingestoken en nu verder de twijgen als bij een franse eer wegvlechten. Zorg dat de voeten van de twijgen niet aan de binnenkant van de mand zichtbaar blijven. We sluiten deze eer af met een paartje, om de voeten van de inslag te verankeren.

Het aantal staken houden we op een even aantal. Er volgen kimmen op de gebruikelijke manier: bodemkim van 4 op twee plaatsen begonnen, gevolgd door een kim van 3. Eindigen met toppen.

De wand van deze lage mand kan geëerd worden met overgebleven toppen van een vorige mand of met een halve franse eer. Dit gebeurt door 2 inslagtwijgen bij 2 staken in te leggen, dan weer 2 staken overslaan enz., steeds naar links werken. Hierdoor ontstaan lage manden. De lengte van het inslagmateriaal is ongeveer 1.20 cm. Kimmen sluiten dit gedeelte af. Ook kan de wand met kimmen op hoogte worden gebracht. Bij ongeveer 6 cm hoogte stoppen. Brede randen ontstaan o.a. door i.p.v. 6, 7 staken neer te leggen. De rand wordt dan achter 2, voor 6 steken. De lengte van de gebruikte staken is ongeveer 1.60- 1.80 cm.

Succes!

IETS OVER VROEGER

Vanaf mei 1928 tot eind 1934 ben ik werkzaam geweest in de mandenmakerij van mijn oom B. Snoeijer, die aan de Parallelweg te Coevorden zijn bedrijf had.

v.l.n.r. H. Weering, bloempottenmanden, H. Snoeijer, heestermanden en H. Gubler, kippenmanden.

Toen ik er kwam bestond het personeel, buiten hemzelf, uit zijn zoon en nog vier andere knechten, waarvan er één gehuwd was. Ik begon er dus als manusje van alles, waarbij ook hoorde het snoeien en schoonmaken van de gemaakte manden. Wat een toepasselijke naam hebben wij toch, hè?

Het benodigde wilgehout kocht mijn oom altijd in de omgeving van Windesheim. Of dit op een veiling was of rechtstreeks bij een kweker is mij niet bekend.

Wij spraken ook nooit over tenen of teenhout. Wij hadden het altijd over t w i e g. Of het nu over witte teen was of over bruine, het was altijd twieg.

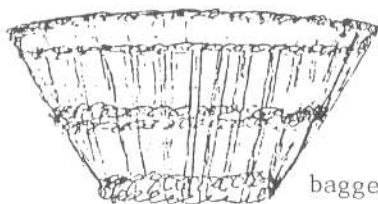
Het gekochte materiaal werd altijd per schip aangevoerd en verder per kruiwagen naar het opslagterrein, waarop ook een grote kap-schuur stond met een rieten dak.

Mijn oom nam de bossen in ontvangst en deed de eerste selectie. Bossen met veel beukhout werden apart gezet. Later werd daaruit weer de twieg gesorteerd dat geschikt was om geschild te worden. Twieg met dikke knoppen was kat en met lange dunne knoppen was beuk. Ik kende toen alleen maar deze twee soorten. Via WILG & MAND leerde ik dat er ook andere namen bestonden, zoals Belgisch Rood, Duits Geel en Driebast.

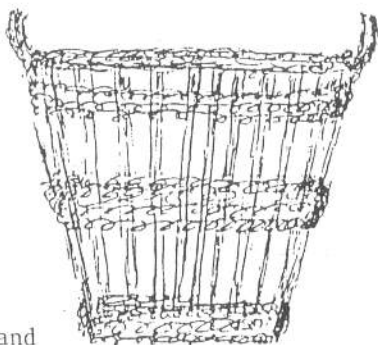
Het beukhout werd dus uitgesorteerd en later in een ton met meetlat gesorteerd op lengte. De kleinste maat was plm. 1 meter. Daarna volgden andere lengtes tot plm. 2,50 m. Dit hout was bestemd voor eigen gebruik en het aantal bossen dat in totaal werd geschild lag tussen de 100 en 200 bossen per jaar.

Het meeste geschildte hout werd door mijn oom zelf verwerkt. Hij maakte o.a. witte fietsmanden die gebruikt werden door bakkers en slagers om hun waren bij de klanten te brengen. Ook maakte hij wel rechthoekige wasmanden, met speciale sluiting voor het verzenden van de was naar de wasserijen.

Verder heb ik wel eens gezien dat mijn oom ook z.g. baggermandjes maakte, met kleine bodem en wijd uilopend. Deze manden waren voorzien van traliewerk en werden gebruikt om baggerturf in te vervoeren.

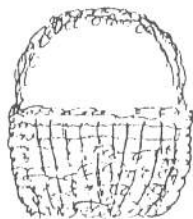
baggermand

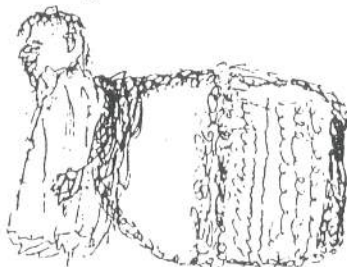
hooimand

Verder maakte mijn oom regelmatig hooimanden van bruin en wit hout, voorzien van traliewerk. Deze hooimanden werden enkele jaren geleden nog wel gebruikt in de stallen om het hooi vanaf de hooizolder, of andere bergplaats van hooi, naar de koeien te brengen.

Ik heb ook wel eens gezien dat mijn oom een grote, iets ovale mand maakte van wit hout, bestemd voor een bakker om brood naar zijn klanten te brengen. Deze mand was voorzien van een grote beugel om de mand over de schouder te kunnen dragen.

broodmand

Voor de exportslagerij van de Fa. Udemo uit Gieten werden wel eens grote bruine manden gemaakt voor het verzenden van vlees. Dit waren manden van ongeschild hout die groter waren dan een $\frac{1}{2}$ muds mand.

vleesmand

schepelmand

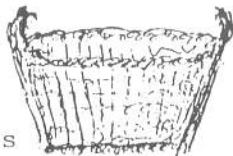
Een gedeelte van het witte (geschilde) hout werd gebruikt om de witte randen in de aardappelmanden te maken en de oren van deze bruin/wit te maken. Deze aardappelmanden werden in de veenstreken veel gebruikt. Met de veenstreken bedoel ik dan de gronden die overblijven nadat de turf was afgegraven en waarop dan aardappelen werden verbouwd. Deze aardappelen werden meestal geleverd aan de aardappelmeelfabrieken. o.a. in Lutten a/d Dedemsvaart, de Krim en Coevorden. De bekendste aardappelmand was de schepel (dat zal wel de oud-schepel zijn geweest) = 3 op een mud. De nieuwe schepel = 4 op een mud.

Ook werden er bij ons wel manden gemaakt voor de Koninklijke Kwekerij Moerheim te Dedemsvaart. Om zo'n order te krijgen moesten de mandenmakers inschrijven. Ik herinner mij nog de namen van de collega's (concurrenten) van mijn oom, de heer Hertsberger uit Slagharen en de heer Van Helsdingen uit, naar ik meen, Dedemsvaart.

De manden die bovengenoemde kwekerij gebruikte waren o.a. grote platronde manden, waarin potplanten werden verzonden.

bloempottenmand

mand voor heesters

Verder moest deze kwekerij ook altijd een hoeveelheid manden hebben waar jonge boompjes of heesters in werden vervoerd.

In de jaren vóór 1933 had mijn oom ook een goede klant in Emlichheim, Duitsland, plm. 15 km van Coevorden. In die plaats was een grote kippenfokkerij die grote ovale manden moest hebben voor het verzenden van jonge kippen. In Duitsland waren natuurlijk ook wel mandenmakers, maar de korte afstand naar ons zal wel de reden geweest zijn dat mijn oom deze manden kon leveren.

De manden werden gehaald per vrachtauto van dat bedrijf. Ik ben wel eens meegeweest naar het bedrijf om ter plaatse reparaties te verrichten aan de manden die door klanten waren teruggezonden. We werden gehaald en weer thuisgebracht. Ik kan mij nog herinneren dat de knecht die deze manden maakte f 1,-- maakloon per stuk kreeg. Hij kon toen ongeveer 25 van deze manden per week maken en verdien-

de toen een behoorlijk loon. Mijn vader verdiende op de aardappel-meelfabriek beslist niet meer. Toen echter de man met het snorretje de baas ging spelen in Duitsland, was het gebeurd met de levering van deze manden.

Reparaties aan manden werden ook veel uitgevoerd. Ik heb heel wat nieuwe bodems in schepelmanden gezet. Reparaties aan flessenmanden werden ook veel gedaan. Dit waren meestal de manden die om flessen zaten waarin drank werd vervoerd. Meestal van 5 tot 25 liter. Eerst werd dan wél gecontroleerd of de flessen wel echt leeg waren. Meestal waren de handgrepen van deze manden stuk of de hals van de mand.

Om het hout te weken hadden we de beschikking over een z.g. twieggat van plm. 15 m bij 5 m. Een gedeelte hiervan was ondiep, want daarin werd het hout dat geschild moest worden met de voetjes in het water gezet. Het andere gedeelte was dieper, want het te weken hout moest onder water blijven met behulp van oude bielzen. Een dammetje zorgde voor de scheiding.

Op het opslagterrein nabij de kapschuur was ook nog een z.g. twiegbak. Van hout getimmerd en ingegraven in de grond. Daar konden ook nog wel 20 bossen in worden geweekt.

Wanneer het teenhout dat geschild moest worden was uitgezocht, moesten de bossen, waarin veel grof hout zat, nog worden gesorteerd. De dikke twijgen werden gesorteerd voor bonestokken die verkocht werden. Verder werden de z.g. bandgarden uitgesorteerd. Deze werden gebruikt door rietdekkers bij het maken van rieten daken op boerderijen en schuren.

Eens had ik tijdens dit sorteren onder de kapschuur een aardige ontmoeting. Ik hoorde opeens een hevig geritsel en zag een bunzing van onder het opgeslagen hout te voorschijn komen die naar me zat te kijken. Ik bleef doodstil zitten, maar de bunzing vond het toch maar beter om weer te verdwijnen. Dat was voor hem niet zo moeilijk, want de bossen teenhout waren opgeslagen op oude boomstammen om voldoende lucht onder de bossen te hebben. Later hoorde ik dat de bunzing het leven had gelaten in een klem die iemand had geplaatst met toestemming van mijn oom. Die was natuurlijk bang dat zijn kippen, die op het opslagterreein liepen, een prooi van het dier zouden worden.

Het afval, dat bij het snoeien van de mand werd afgesneden, en ook het afval dat altijd in de bossen aanwezig was, zoals stukken van braamstruiken en ander hout, noemden werd s p r i k.

In 1934 moest ik in militaire dienst en was ik van het personeel in de mandenmakerij nog alleen overgebleven. Het gebruik van manden liep steeds verder terug. Bij ons in Coevorden was toen al een oude ijzergieterij verbouwd tot strokartonfabriek. Andere verpakkingsmaterialen werden aangeschaft, zoals kartonnen dozen. Ik zag geen brood meer in de mandenmakerij en bleef na mijn verplichte diensttijd als vrijwilliger in dienst.

Op 1 december 1938 trouwde ik en wij kregen van mijn oom een mand kado, wel een speciale, n.l. een zitmand (poef). Mijn vrouw heeft deze mand voorzien van een gevulde zitting en afhangende stroken. Deze mand hebben we jaren gebruikt bij de haard. (Wel maken van stevig wit hout of bufteen.)

poef

Hoewel ik dus in 1934 afscheid heb genomen van de mandenmakerij, blijf ik het nog altijd een mooi vak vinden. Je ziet je werk onder je handen groeien.

H. Snoeijer
Bovenkarspel.

WILGEBASTEN

In Veessen staat al een paar maanden een grote zak met wilgebasten op zijn bestemming te wachten. Er was verleden voorjaar iemand die interesse had in basten. Ferdinand de Vos bracht deze uit België mee, maar wist niet meer voor wie. Wie weet wie er interesse in heeft? Waar kunnen wij de zak zinvol bezorgen?

RECTIFICATIE

In bulletin 1992-4 is op pagina 54 een afbeelding gekomen zonder onderschrift. Dit had een raadsel kunnen zijn, maar het was een vergissing. Dit plaatje hoorde bij het artikel "Mandjes en kaas in het verleden" op pagina 68 met als onderschrift: mandje als vorm bij de kaasbereiding (ca 65 n.Chr.).

BOEKENAANWINST

Kurver, door Jan Hendrik Munksgaard, Oslo 1980.
Hoewel de voornamen van de schrijver Nederlands lijken is het boekje van 88 pagina's in de Noorse taal geschreven. Het heeft vele mooie, vooral, zwart-wit foto's. En er komen veel spanen mandjes, versierd en beschilderd, aan de orde. Ook biezen manden worden erin behandeld. Voor "spanenliefhebbers" zeker een must.

AANVULLING OP: EEN FLUITJE VAN NOG GEEN CENT

Op het artikel over het maken van een wilgefluitje is een aanvulling gekomen. Bij het loskloppen van de bast kan nl. ter verlichting van de arbeid nog een passend liedje worden gezongen.
Jacques van Someren kende het en zond het ons toe.

Tikke tikke taken
ik wou een fluitje maken
het fluitje wou niet deugen
ik ging naar Jan geheugen
Jan geheugen wist het wel
klopt het hout maar op z'n vel
tikke tikke taken
tot het los wil laten
en dan weer van voor af aan net zolang
tot de bast eraf schuift.
dit vertelde Jan geheugen er nog bij,
fluitjes maak je 't best in Mei.

NIEUWE DONATEURS

J. Aalderink	Zutphenseweg 60	7245 NV Laren
v. A. Balemans	Rithsestraat 249	4838 GB Breda
Beris	Kruisstraat 57	6034 RJ Nederweert-Eind
Calis-Halberstadt	De Gouw 57a	1614 MB Lutjebroek
Heykers	Hoogstraat 22	6011 RZ Ell
van Mierlo	Grensweg 13	6021 JW Budel
Peeters	Kampersweg 11	6035 PM Ospel
Pellegrom	Merelstraat 3	2922 VH Krimpen a/d IJssel
. Openl. M. Eijndershoof	Past.Brandstraat 40	6034 RV Nederweert-Zuid
J. Vossen	Beelenstraat 3b	6035 SB Ospel

kezedop kersenmand